

ÖZEL SAYI: 17

HECE

ISSN 1301-210X

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:13 SAYI:145 OCAK 2009

'BOZGUNDA BİR FETİH DÜŞÜ' YAHYA KEMAL BEYATLI

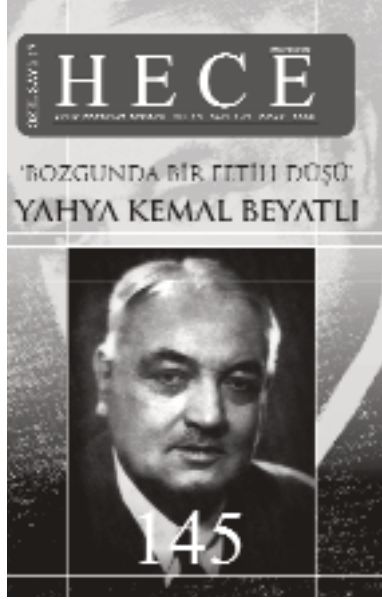

145

HECE
Y I T I L E I

HECE
Y I K İ R Y İ T F Ü S

HECE
Y K
L İ T E R A T Ü R

HECE ÖZEL SAYILARI

- 1- Türk Öykücülüğü
- 2- Türk Şiiri
- 3- Ahmet Hamdi Tanpınar
- 4- Türk Romanı
- 5- Diriliş ve Sezai Karakoç
- 6- Eleştiri
- 7- Edebiyat ve Nuri Pakdil
- 8- Hayat/Edebiyat/Siyaset
- 9- Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek
- 10- Çocuk Edebiyatı
- 11- Hareket ve Nurettin Topçu
- 12- Mektup
- 13- Nâzım Hikmet
- 14- Cahit Zarifoğlu
- 15- Mehmet Âkif Ersoy
- 16- Modernizmden Postmodernizme

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
ISSN 1301-210X

YIL: 13 SAYI: 145

I. Basım: Ocak 2009
(Her ayın birinde yayımlanır.)

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd.Şti. Adına
Sahibi: Ö. Faruk Ergezen

Yazı İşleri Müdürü: İbrahim Çelik

Yayın Yönetmeni: Hüseyin Su

Yönetim Yeri
Konur Sk. No: 39/1
Kızılay/Ankara

Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara

Tel: (312) 419 69 13 Fax: (312) 419 69 14

İnternet Adresi: www.hece.com.tr
e-mail: hecedergi@yahoo.com
hece@hece.com.tr

Dizgi-Düzeltili: Hece

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Kapak: Sarakusta web: sarakusta.com

Baskı: Öncü Basımevi Tel: 384 31 20
K. Karabekir Cad. Ali Kabakçı İş Hamı No: 85/2
İskitler/ANKARA

2009 Yılı Abone Bedeli:
Yıllık: 90 YTL.
Kurumlar İçin: 200 YTL.
Yurt Dışı: 150 Euro

Posta Çeki: 149582
Hece Basın Yayın Ltd.Şti.

Gelen yazılar yayınlansa da yayınlanmasa da geri
verilmez. İlkelerimize uymayan ilânlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31.12.2008

Bozgunda Bir Fetih Düşü-Yahya Kemal Beyatlı 5

Hasan Aycın/Çizgi 10

I. BÖLÜM: HAYATI, KİŞİLİĞİ, DÜŞÜNCESİ (11-197)

Ercan Yıldırım/*Türk Ruhu ve Cumhuriyet Kültürü Arasında Sahiciliği*

Yakalayamayan Şair: Yahya Kemal 11

Süleyman Hayri Bolay/*Yahya Kemal ve Din* 25

Abdurrahim Karadeniz/*Yahya Kemal'in Tarih Perspektifine Dair Bazı Dikkatler* 46

Vefa Taşdelen/*Yahya Kemal'in Şiirlerinde Zaman* 52

Köksal Alver/*Yahya Kemal Şiirinde Şehir ve Mekân* 58

Selim Somuncu/*Yahya Kemal ve İstanbul* 64

Mehmet Narlı/*Yahya Kemal Havza Medeniyeti ve Nev-Yunanilik* 73

Süleyman Hayri Bolay/*Yabancılaşma Karşısında Yahya Kemal* 79

Kenan Çağan/*Milliyetçi Muhafazakârlık ve Yahya Kemal Düşüncesi* 86

Murat Erol/*İsim, Şehir ve Tarih Eşittir Yahya Kemal* 98

Ali Emre/*"Türk Sağı" ve Yahya Kemal* 115

Asım Öz/*Yahya Kemal'in Kimliğinin Yapılanma Sürecinde Paris Yıllarının Etkileri* 122

Süleyman Ceran/*Yahya Kemal ve Türk Müslümanlığı* 132

Hilmi Uçan/*Üç Şair Üç Şiir: Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Baudelaire* 137

Nurşen Aldı/*Öze ve Eve Dönüşün Şairleri: Mehmed Akif ve Yahya Kemal* 149

Selahattin İpek/*Yahya Kemal'de Kadın ve Aşk* 154

Sadık Yalsızcaınlar/*İhtiyar Şarkın Son Firarisi/Saraydaki Dergâhın Son Şairi* 160

Mustafa Şerif Onaran/*Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirinde*

Rintlik Anlayışı ile Tasavvuf Öğeleri 167

Sermet Sami Uysal/*Annesinin Ölümü Üzerine Göçebeleşen Yahya Kemal...* 172

Dinçer Ateş/*Yahya Kemal'in Cumhuriyet ve Çankaya'yla İlişkisi yahut*

Kendi Kaleminden Siyasi Portresi 178

Kadir Can Dilber/*Yahya Kemal'in "Ev"den Ayrılışları, Seyahatleri*

ve Yurt Dışı Görevleri 183

II. BÖLÜM: ŞAİR YAHYA KEMAL (198-343)

Celâl Fedai/*Şiirin Rejenerasyonu Kürsüsünde Yahya Kemal'in Poetik Tercihi* 198

Mustafa Muharrem/*Müze-Şiir mi, Saltık Olan mı?* 203

Şaban Sağlık/*Yahya Kemal'in Şiir Estetiği* 208

Ali K. Metin/*Sorumluluğun ve Kuruluşun Şairi Olarak Yahya Kemal* 233

Ümit Apaydın/*Eski Şiir ve Yahya Kemal* 244

Bekir Şakir Konyalı/*Kendi Gök Kubbe'miz'den Hareketle Yahya Kemal Şiiri ve Sorunları* 249

Yavuz Bayram/*Divan Edebiyatı Bağlamında Yahya Kemal'in Şiirinin Kaynakları* 255

Ali Galip Yener/*Muhafazakârlık ve Şiirde Yerlilik/Millilik*

Bağlamında Yahya Kemal Şiiri Üzerine 275

Turan Koç/*Yahya Kemal'in Şiirinde Din Duygusu* 281

Dursun Ali Tökel/*Bir Medeniyet ve Kültür Göstereni Olarak*

Yahya Kemal'de Mitolojik Tavrı 287

Mustafa Özbacı/*Vatanın ve "İstanbul'un Şairi" Yahya Kemal Beyatlı* 304

İbrahim Tökel/*Yahya Kemal ve Modern Şiirimizin Kuşluk Vakti Üzerine Fragmanlar* 314

Gökhan Tunç/*"Tanrı Şair" Yahya Kemal'in Bir Baba Figürü Olarak Türk Şiirine Etkisi* 317

Mustafa Çıpan/*Yahya Kemal Beyatlı'nın Bestelenmiş Şiirleri ve*

"İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel"i Şerh Denemesi 330

III. BÖLÜM: ŞAİR YAHYA KEMAL (344-398)

- Cemal Şakar/Yahya Kemal: “Şiir, Şiir Olsun Kâfi Derim”** 344
Hasanali Yıldırım/Yahya Kemal’in Yerine Dair Yedi Cümle 351
Mustafa Karaosmanoğlu/Eleştirinin Korku Temelleri veya Yahya Kemal Özelinde Eleştiri 353
Hüseyin Tuncer/Yahya Kemal’in Paris teki Kazanımlarının Tarih ve Edebiyatımıza Yansıyan Boyutları Üzerine Çıkarımlar 359
Gönül Utku/Siyasi Hikayeler’iyle Yahya Kemal 367
Özlem Fedai/Vatanın Hülâsası “Aziz” İstanbul, Öz Şiirin Hülâsası Yahya Kemal 371
Salih Nurdağ/Yahya Kemal’in Edebiyat ve Kültür Anlayışına Aziz İstanbul ve Eğil Dağlar’dan Bakmak 377
Necati Mert/Yahya Kemal ve “Anne Sütü” 386
Recep Ayık/Yahya Kemal’in Sohbetleri 391
Ömer Aksay/Eskiz Defteri (10):Yahya Kemal Beyatlı 395

IV. BÖLÜM: ANILARDA YAHYA KEMAL (399-435)

- Recep Duymaz/Yahya Kemal Beyatlı’nın Balkan Hatıraları** 399
Zeki Gürel/“Kaybolan Şehir”de Yahya Kemal Tuttu Elimden 408
Abdülhak Şinasi Hisar/Bir Gün, Vasiyet Eder Gibi... 420
Mahir İz/Şiir ve Edebiyatla Alâkadar Bir Çevrede Yahya Kemal 421
Nihad Sami Banarlı/Bir İnsan Nasıl ve Hangi Şartlarda Yahya Kemal Olabilir? 423
Necip Fazıl /Tarih Muallimi Yahya Kemal 424
Baki Süha Ediboğlu/Yahya Kemal Beyatlı 426
Adile Ayda/Mülâkatın Hikâyesi 429
Hakkı Süha Gezgin /Yahya Kemal 431
Mina Urgan 434

V. BÖLÜM: SORUŞTURMA (436-466)

- Atasoy Müftüoğlu/Yahya Kemal ve Kimlik Hastalıkları** 436
Cahit Tanyol/Yahya Kemal’de Tarih ve Devlet 438
Abdullah Uçman 441
Ertuğrul Günay/Yahya Kemal’e Ait Bir Şimdiki Zaman Düşü 443
Talât S. Halman/Kemal’e Erişmek İdeali 445
Vecihi Timuroğlu/Yahya Kemal Beyatlı Üzerine 446
Ahmet Oktay/Yahya Kemal’e Dair... 448
Doğan Hızlan/Yahya Kemal Beyatlı Yeterince İncelendi (mi?) 449
Oğuz Demiralp/Yahya Kemal’e Dair... 452
Veysel Çolak/Ses, Ölçü, Sözcük ve Konu Fetişisti Bir Şair: Yahya Kemal 454
Süreyya Berfe/İstanbullu Bir İhtiyar: Yahya Kemal 458
Yavuz Demir 459
Hüseyin Atlansoy/“Sipahi” 460
A. Ali Ural/Evi ve Kitabı Olmadı Fakat Vatanı ve Hayali Vardı 461
Hicabi Kırlangıç/Arzun Pastırma Yazı 462
Ali Ayçil/İstanbul’un Büyüttüğü Ankara’nın Yuttuğu Dev 464
Gürsel Aytaç/Yahya Kemal Beyatlı 466

VI. BÖLÜM) ALBÜM (467-498)

VII. BÖLÜM: KAYNAKÇA (499-576)

- Yusuf Turan Günaydın/A. Yazılar-501 • B. Haberler-551 • C. Kitaplar-552 • D. Kitaplarda Bölümler-556 • E. Yazı Dizileri-563 • F. Antoloji, Edebiyat Tarihi, Yazar Sözlükleri, Albüm ve Dizinler-564 • G. Ansiklopedi Maddeleri-567 • H. Dosyalar-569 • I. Özel Sayılar-569
J. Röportajlar-570 • K. Soruşturmalar ve Anketler-571 • L. İthaf Şiirler, Nazireler-571
M. Yahya Kemal’den Tercümeleler-573 • N. Eserleri-574 • O. Tezler-574**

Bozgunda Bir Fetih Düşü
YAHYA KEMAL BEYATLI

*“Ya da yıkılmış atlar, ölüm çığlıkları
 İçinden çekilen karanlık bir akşam
 Ve güneş, karanlık bir kilise gibi sönen*

-Yahya Kemal mi?

-Ha evet, Yahya Kemal:

Bozgunda bir fetih düşü.

Şimdi ben bozgunu yaşayan bir ulus gibi

Bozgununu yaşayan ulusum gibi

Gömülüyorum yabancı bir geceye”

Sezai Karakoç

Bize bugünün yeni sorunlarımızı gibi görünen ve gündemimizden hiç düşmeyen konuların hemen hepsinin de yakından ve temelden baktığımızda, hâlâ kendisinden kaçtığımız, sırtımızdan atmaya çalıştığımız tarihin yükünden ibaret olduğunu ve hâlâ tarihimizi konuştuğumuzu görürüz. Ne ki, ülke de insan da tarihinden kaçıp kurtulamıyor bir türlü; çünkü kendi tarihiyle çepeçevre kuşatılmıştır o. Tarih, yalnızca aramızdaki yıllardan ibaret değil, geleceğimiz de dahil topyekûn bir zamandır. Bu nedenle *geleceğin tarihi* deyişi, *geçmişin tarihinden* daha anlamlı ve daha vurgulu bir ifadedir. Bazı tarihçilerin ‘köklerin yapraklardan daha önemli olduğu idrakini’ önemsemelerini, yeniden *idrak* etmek gerekiyor bugün. Bu idrake, bizim ülkemiz ve tarihimiz açısından bakıldığında, daha çok ihtiyacımızın olduğu görülecektir. İdrak edemesek bile, bütün gücüyle hâlâ tarihimiz yönetiyor bizi. Düşünce, sanat, edebiyat, kültür, bilim, toplum, siyaset, ekonomi... alanlarındaki sorunlarımız ve bütünüyle bu sorunlarımızı aşabilmemizi sağlayacak imkânlar, tarihsel bir gerçekliğimiz olarak önümüzde duruyor; yeterince değerlendiremesek bile böyle bu... İçeride ve dışarıda, hâlâ Osmanlı İmparatorluğunun mirası üzerinden konuşuyoruz: Ona göre konumumuzu belirliyoruz. Dostlarımız da düşmanlarımız da bu miras üzerinden değerlendiriyor ve konumlandırıyor bizi. Bu, *şikayet* edilecek bir durum değil elbette, tersine *idrak* edilmesi ve sorumluluğunun ve onurunun üstlenilmesi gereken bir durum. Yirminci yüzyıl Türkiyesinin düşünce, sanat, edebiyat, kültür, siyaset ve toplum hayatını da birer imparatorluk mirası olan kişiler belirlediler; onların birikimleriyle ortaya koydukları düşünsel değerler yön verdi bize, onları izledik, onları konuştuk. O kişilerin bu yüzyılda da etkileri ve izleri sürecektir kuşkusuz.

İmparatorlukla Cumhuriyet arasındaki tarihsel yarılmanın, kopuşun oluşturduğu inkarcı, baskıcı ve baskın tutumun sonucu, bu insanların konumlarında ve söz alışlarında bir tür *seçememe* ve *dilsizlik* hâli egemen oldu hep. Kendi düşünce ve inanç dünyalarını ve devraldıkları mirasla oluşan birikimlerini çoğu zaman dile getiremediler; dile getirmeye çalıştıklarında da yarınmağızla konuştular ve yazdılar. Belki de *köklerden daha çok yaprakların önemli olduğunu* konuşarak söylemeye çalışıyorlardı asıl niyetlerini. Bu insanların dilleri *ketûmiyetle*, düşünüşleri de *tereddütle* malüldü. Onların konumları, devraldıkları mirasla içinde yer almak istedikleri ve dışında kalmaktan korktukları yeni siyasal konum arasında *sıkışmışlık* hâlinde ibaretti. Tarihsel yarılmadan, parçalanmış bir kişilik kaldı onlara; bu yaralı, parçalanmış kişilik hâlâ kuşaktan kuşağa devrederek yaşıyor. Bir yandan yazı devrimini savunurken bir yandan da anılarını Osmanlıca yazdılar, katıldıkları resmî toplantılarda bile notlarını Osmanlıca tuttular; bir yandan kılık kıyafet devrimini savundular, bir yandan da evlerine döner dönmez entarilerini ve takkelerini giyinip ancak öyle rahat edebildiler; Batı edebiyatının değerli değersiz bütün eserlerini hiçbir ölçüye ve süzgece gerek görmeden halkın zihnine boca eden kendileri Divan edebiyatından vazgeçemedi bir türlü... Dilleri ve düşünceleri gibi hayatları ve inançları da bir seçim yapamama hâliyle malüldü; tavırsız kalmayı daha güvenli bir

yol, yöntem ve hayat tarzı bildiler her zaman. Gerçekten inanmadıklarını, düşünmediklerini, hissetmediklerini, inandıklarının ve düşündüklerinin önüne koydular ve yeni zeminde böylece korunmaya, varılmaya çalıştılar. Bir tür düşünsel, kültürel şizofreniydi yaşadıkları. Zihin çarpılmış, düşüncede, bilinçte çatlaklar ve yaralar oluşmuştu.

Daryus Şayagan'ın *Yaralı Bilinç* tanımı, bütün Ortadoğulu aydınlar ve sanatçılarla birlikte, belki de daha çok Türk aydınlarını, sanatçıları ve düşünürlerini tanımlıyordu. Hepsisi de birer *Yaralı Bilinç* taşıyordu içlerinde: "Birbirlerini iten ve karşılıklı olarak biçimsizleştiren bağdaşmaz dünyalar arasındaki çatlağa düşmüş(tüler). Zihin açıklığıyla ve hınc duymadan üstlenildiğinde bu iki yanlılık zenginleştirebilir, bilgi sicillerini geliştirebilir ve duyarlılık yelpazesini genişletebilirdi; oysa bilginin eleştirel alanından dışlandığında, aynı iki yanlılık, duraklamalara neden olmakta, bakışı sakatlamakta ve tıpkı kırık bir aynada olduğu gibi dünya gerçekliğini ve tinsel imgeleri biçimsizleştirmektedir." Bu deneyi, birçok yazarın, şairin, düşünürün ve bilim insanının şahsında toplum olarak ne denli derinden yaşadığımızı görebiliriz.

Düşünsel çabaları ve kültürel varlıklarıyla bu yarılma dönemine köprü olan bu insanlar, bildikleri ve bilmedikleri bütün hakikatlerin, geçmişin ve geleceğin tanıklığı karşısında mütereddittiler: *Entelektüel Tereddüt* onların buldukları her konumdaki sıfatıydı âdeta. Ahmet Oktay'ın, Ahmet Hamdi Tanpınar'a dair yaptığı bu tanım, Tanpınar'dan önce ve sonra eser veren birçok yazar ve düşünür için de son derece yerinde ve anlamlı bir tanımlamadır. Onların tavırsızlığını, ketumluğunu anlamak için çok elverişli bir anahtar dır *Entelektüel Tereddüt*. Çok doğru; *'tereddüt, tehlikelidir'*: Hiçbir yanlış karşı çıkamaz, *hayır* deme gücünü göremez kendisinde, cesareti yoktur bunun için, her tür koşula, her duruma ve her devire uyum sağlamak ister ve bunu becerir; çünkü her yürüyüşe ayak uydurabilir o; geçinemeyeceği kimse yoktur. Kaybedenin doğru ve haklı olduğunu bilse bile kazananın, gücün, iktidarın yanındadır fiilen. Bildikleri, inandıkları mı? Vicdan azabı mı? *Ağacın kökünden önce yapraklarının öneminden* söz ederek yatıştırır vicdanını. Bu hâli, yine bu kişiliğin öncülerinden Tanpınar şöyle anlatır: "Casaret edebilseydim, Tanzimat'tan beri bir nevi Oedipus kompleksi, yani bilmeyerek babasını öldürmüş adamın kompleksi içinde yaşıyoruz, derdim. Muhakkak olan bir taraf varsa, hemen yanibaşımızda, bazen bir mazlum, bazen kaybedilmiş bir cennet, ruh bütünlüğümüzü sağlayan bir hazine gibi durması, en ufak sarsıntıda serap parıltılarıyla önümüzde açılması, bizi kendine çağırması, bunu yapmadığı zamanlarda da hayatımızdan bizi şüphe ettirmesidir. Tereddüt ve bir nevi vicdan azabı -bize akseden çehresiyle yanlış yapma korkusu."

Tanpınar'ın maşcup bir dille ettiği bu itirafında da görüldüğü gibi *mazi*, bu insanların kalplerinde sürekli kanayan bir yaradır; ne denli görmezden gelseler ve unutmaya çalışsalar da bu yaranın kanamasını bir türlü durduramazlar. Yalnızca Oedipus kompleksi değil bir türlü kurtulamadıkları, Rasim Özdenören'in tanımıyla aynı zamanda *Ebûtalip Kompleksi* de taşıyorlardı içlerinde bu insanlar. Herkesin ağacın köküne baltalarla saldırdığı bir dönemde kınanmaktan, dışlanmaktan korkuyorlardı.

Yahya Kemal'in çocukluğundan ölümüne dek hayatının her aşamasında, zihinsel işleyişinde, inanç, tarih, toplum, siyaset, sanat, edebiyat, kültür... gibi hemen her tür konudaki düşüncelerinde, tavır alışlarında/tavırsızlıklarında, dönemin bu aydın, entelektüel, sanatçı insan tipinin bütün özelliklerini görürüz. Onun doğru bildiği iz üzerinde kararlılıkla basa basa yürüdüğünü söyleyebilmek zordur. İyi şair olmasının dışında hakkında belirtilen her kanaatin tam tersini söylemek mümkündür. Şiir, estetik, tarih, vatan... gibi konulardaki düşüncelerini tek tek ve birbirinden bağımsız olarak ele aldığımızda birer değer ifade eder çoğu da; ama bunların tümünü bir dünya görüşü, bir inanç sistemi bütünlüğü bağlamında düşünmeye ve kurgulamaya başladığımızda, sayısız çelişkilerle, birbirini nakzeden önerilerle ve çoğunun nereden söylendiğini kestiremediğiniz sözlerle karşılaşırız: Önünüzde eprimiş, dikiş yerleri açılmış bir yığın, bir araya getiremeyeceğiniz kumaş parçaları bulursunuz.

Bu durumda size düşen, bu parçalardan işinize yarayanları alıp kendi kuracağınız bütünlük içinde uygun yerlere yerleştirmenizdir. Bu nedenle çoğu zaman Yahya Kemal'i okurken, onun düşünceleri üzerinde düşünürken, Doğu ve Osmanlı hayranı, İslâm medeniyeti üzerinde kafa yormuş, yer yer bu medeniyetin paradigmasını anlamış, insanlığa katkısını görmüş, bu medeniyetin insanlık, tarih ve gelecek için ne ifade ettiğini bilen bir oryantalist sanatçıyla karşı karşıya olduğunuz duygusuna kapılabilirsiniz. Tarihimizdeki fetihler, mimarî eserler, bir cami cemaatinin oluşturduğu *mistik* atmosfer, oruç ve bayram havası... karşısında âdeta bir Batılı gibi büyülenir; ama bütün bunlar ve gördüğü, bildiği daha başka değerler onu, bütünüyle kabul eden ya da bütünüyle reddeden bir imana ulaştırmaz.

Yahya Kemal'in bir şair ve düşünür olarak düşünce ve duygu dünyasını en iyi ve açık biçimde Sezai Karakoç'un yukarıdaki birkaç dizesinde görürüz: Onun düşünüş zamanı, yıkılmış atlar ve ölüm çığlıkları arasında güneş karanlık bir kilise gibi sönerken bastıran akşam vaktidir. Bir bozgunun yaşandığı bu akşam vaktinde o, fetih düşleriyle avunur. Milletin yaşadığı bozgunla birlikte bir geceye, karanlığa çekildiğini konuşmaz. Bu tablonun karşısında oryantalist bir sanatçı gibi Doğunun egzotizmiyle büyülenir. Şiir için, sanat için son derece etkileyici ve zengin bir kültür ve estetik malzemeye karşı karşıyadır. Zaman zaman Piyer Loti'nin ya da Batılı bir seyyahın samimiyetle ve çarpıtmadan anlattığı Türk tarihinde gezindiğiniz, halkın içinden bir müminin sade ve samimi hayatına hayranlıkla tanık olduğunuz duygusuna kapılırsınız. Atik Valide'den İnen Sokakta bir iftar vakti tek başına yürüyen bu hüznü insan kimdir acaba? Onun hüznü, o evlerden birindeki mütevazı yer sofrasına yetişmeye çalışan bir müminin hüznü mü, yoksa yabancı bir seyyahın hayret ve imrenmeyle karışık hüznü mü? Kuşkusuz ikincisi de bir şey.

Yahya Kemal'in hem kendi yazdıkları ve konuştuklarından hem de özel hayatına ve özel düşüncelerine vakıf olan yakın ve mahrem dostlarının tanıklıklarından öğrendiklerimizle görürüz ki hayatının sonunda geldiği yeri, kendisinin daha çocukluğunda gördüğü söylenebilir. Her ne kadar bulunduğu kültür ve bilinç düzeyinden geriye dönüp yaptığı bir değerlendirme ve kaderin bir ironisi olarak da görülebilecek şu görüşleri, onun hayatı ve seçimi açısından önemlidir: "Sekiz yaşıma geldiğim zaman bir sonbahar günü artık Yeni Mektep'ten çıkarılacağımı, hakikaten yeni bir mektep olan Mekteb-i Edeb'e verileceğimi söylediler. Hüznüme ve kederime pâyân olmadı. Bu bana, müslümanlıktan çıkmak, gâvurluğa karışmak gibi bir şey göründü... Yeni Mektep'ten Mekteb-i Edeb'e geçişim, Şark'dan Avrupa'ya geçişim oldu." Yahya Kemal'in dünyasında Şark'ı temsil eden Yeni Mektep, Üsküb'ün en mübarek tepesi üzerinde olan Sultan Murat Camii'nin yanında ve Beyan Baba Türbesinin avlusundadır. Mekteb-i Edeb ise halkın; "Selanik'ten bir dönme gelmiş, müslümanları çift ve gavur etmek için Yahudi mahallesinde bir mektep açmış!" dediği ve gerçekten Selanikli bir dönme olan Ali Galib Efendinin açtığı okuldur. Yahya Kemal, bu okul değiştirmesini bir *ilerleme* olarak telakki etse de onun *maziye* ilişkin düşünce ve duygularının da bir ifadesi olan şu cümleleri oldukça dikkat çekicidir: "Eğer oraya (İlk Mekteb'e) gönderilmemiş olsaydım, tahsilim doğrudan doğruya bir yeni maarif mektebinde başlasaydı, milliyetimin en hoş bir hatırasından mahrum kalmış olurum. Çocukluğumda olsun birkaç sene güzel mazimiz içinde yaşamış olurum."

Kaderin bu ironik çizgisi onun hayatı boyunca sürer. Mekteb-i Edeb'te okumayı söktüğü gün, babası Yeni Mekteb'in hocası Gani Efendi'yi çağırır, Şark'tan Avrupa'ya doğru gidişteki *ilerlemeyi* ve aradaki *farkı* gösterir. 'Keyfinden o gün rakısını her günkünden daha fazla içerek de kutlar.

Aileden çok önemli iki etki onun kişiliğinde derin izler bırakır. Birisi, içki ve eğlence âlemlerinden ibaret bir gece hayatı olan 'kalpsiz babası'nın, diğeri de hisli, asabi, okuma yazma bilmeyen ama itikadı sağlam, beş vakit namazını kılan, 'vekar ve haysiyet bahsinde müfrit bir derecede hassas, incinmişliklerini onulmaz yaralar gibi saklayan... birçok Türk anneleri gibi kocasının akşamcılığından manen ve maddeten bedbaht, muztarip' bir anne. Bu anne ve babayla her gün biraz daha dağılan ailenin, huzursuzluk, yalnızlık ve boşluk duygu-

suyla ağırlaşmış imgesinden hiçbir zaman kurtulamayacak ve 'küçük yaşta dağıldık, perişan olduk, hâsılı o gün bugün bir daha bir çatı altında birleşemedik.' diyecektir Yahya Kemal.

Onsekiz yaşında, batı ufkundaki kızılığın büyüüne kapılıp onu ışık sanan zamanının bütün gençleri gibi o da kalbindeki jöntürlük sevdası ve kitaplardan öğrendiği Paris'in bohem hayatının hulyasıyla yollara düşer. Jöntürlüklerin kaçış hikâyelerine öykünen bir dile ve zorluklarla güzelleyerek anlatır yolculuğunu ve hayatının en önemli bir dönemece olarak belirtir. Gerçekten de öyle olmuştur. Gerek kazandığı Batılı düşünsel değerler, gerek Batıda fark ettiği Türk ve müslüman değerler, gerekse Batılı anlamda tam bir *muhafazakâr* kimliğini bulmasını, bu dokuz yıllık Paris hayatına borçludur Yahya Kemal. Vatanı vatan, milleti millet yapan temel değerlerin neler olduğunu idrak etmiş ama bu temel değerlerle arasına çok önemli bir düşünüş, inanış ve hayat farkı girmiştir. Evine dönmüş, ama döndüğünde evine yabancılaştığını görmüş, bu evin kültürel, tarihsel, estetik... önemi üzerinden konuşmaya başlamıştır. Evin içine girmeye ve sahiplenmeye cesaret edememiştir. Belki de nihai olarak söylediği şudur Yahya Kemal'in: Bu ev, bu millet tarafından inşa edilmiştir, bu ülkenin ülke olabilmesi için mutlaka gereklidir; kendisi içine girip o evin değerleriyle yaşamayı düşünmese bile, bu nedenle fazla hırpalanmamalıdır.

Süleymaniye'de Bayram Sabahı, Atik Valide'den İnen Sokakta, Rakofça Kırklarının, Açık Denizlerin hür havasını solumuş, İtrî'ye, Dede Efendi'ye hayran olmuş ama Batılı değerlerle, Cumhuriyet devrimleriyle herhangi bir sorunu olmamıştır. Bir yerden bakıldığında, bütün bunlar Yahya Kemal'in başarısı da sayılabilir elbette.

Yahya Kemal'in temel bir itirazının olduğunu görmek oldukça zordur. Hatta bu noktada, kendisini izleyen Tanpınar kadar bile net değildir. Örneğin Tanpınar, Tanzimatı, bir tür babasını öldüren çocuk kompleksi olarak görürken, Yahya Kemal; "Şüphesiz Tanzimat, milleti, aklı-selime doğru sevk eden bir hadisedir." der. Bu düşünce, onun Tanzimat öncesine ve sonrasına da nasıl baktığını göstermesi açısından önemlidir. Yine, kendisinin mazinin değerlerini savunurken bir 'türbedar' olmadığını belirten Tanpınar'ın ifadesiyle tanımlanırsa, Yahya Kemal'in mazi karşısındaki konumu tam bir 'türbedar'lıktır. Öyle bir türbedarlık ki türbenin içinde yatandan yatrırdan daha çok, türbedeki buhurdan kokusuyla mesttir.

Aynı saikle olsa gerek, devrimler sürerken; "Halkın müslüman olduğunu gözardı etmeyin" demekten kendini alamaz. Biz bunun bir rica mı, uyarı mı, yoksa bir stratejist dikkati ve taktik önerisi mi olduğunu düşüncesinden ve tavır alışından/alamayışından bir türlü anlayamayız. 'Halkın müslüman olduğunun gözardı edilmemesi gerektiği' Yahya Kemal'in her zaman gözettiği bir dikkat olmuştur. Öyleyse ne diyorsunuz? Bu soruya hayatiyle bir cevap verdiği görülmemiştir. Bunları, kolaycı bir sorgulamanın ve suçlamanın gereği olarak söylemiyoruz. Onun üzerinde doğru düşünülmesi, doğru anlaşılması ve malzeme kullanışı itibarıyla her zaman yanıltıcı bir imgesinin olduğu, dostlarının da düşmanlarının da bu imge üzerinden ayrıştığı/birleştiği için söylüyoruz.

Kendisi de hep gözettiği o dikkatle yazar, halkın inandıklarını gözardı etmediğini söyler. Kendi üstüne almadan, inanan halkın üzerinden yazar. İyi bir sanat ve edebiyat eserinin, yazarının, sanatçısının sahil dünyasından doğmadan nasıl başarılı olduğunu düşünmeye değmesi açısından onun şu cümlelerine bir kez daha bakmak gerek:

“- *Ruh hakkındaki fikriniz?*

- Hayatiyete insanlar ruh diyor. Ruh denilmesinin sebebi, mürşitler, peygamberler hep ruhla uğraşmışlar. Tasavvur etmişler ki hem ruhu hem de bedeni var insanın. Halbuki hayatiyet bitince her şey biter. Ruh olsa idi, hayvanların da ruhu olması icabederdi. Onlar da canlı. Yalnız biraz bizden geri. Biz de tıpkı hayvanlar gibi doğuyoruz ve hayvanlar gibi ölüyoruz. O halde ölüren ruh da ölüyor. Öldükten sonra ruhun kalacağına inanmıyorum.

- *Cennet, cehennem?*

- Onların da hiçbiri yok. Öyle şeylere katıyın inanmıyorum.

- *Ya 'O Taraf' isimli şiirinizdeki öbür dünya tahayyülü?*

- O tahayyül milletimin görüşüdür. Ben de bu cins şiirlerimde kendi düşünüşümü değil,

daima milletimin düşünüş tarzını aksettirmişimdir.” (Yahya Kemal’le Sohbetler, S. Sami Uysal)

Bir sanatçının böyle düşünmesi, onun sanatının değerinin de buradan tartışmaya açılmasını gerektirmez elbette. Zaten Yahya Kemal’in şairliği ve şiiri de buradan tartışılmadı, tartışılırdı yanlış sonuçlara ulaşırdı. Bütün bunlar, Yahya Kemal’in din, tarih, vatan, millet gibi toplumsal, siyasal düşünceleri ve tezleri üzerinden inşa edilmeye çalışılan, kimi zaman ‘Türk İslâmı’, kimi zaman ‘kültürel İslâm’, ‘Türk sağı’, kimi zaman da ‘Türk muhafazakârlığı’ gibi kavramsallaştırmalarla resmîleştirme ve eklemleme çabalarının görülebilmesi açısından önemlidir. Yahya Kemal’in müslümanlığını, itikat, inanç ve *Kitap* değil, İslâm uygarlığının eserleri ve kültürel, estetik değerleri belirler. Çok doğru ve yerinde bir tanımlama: O, “İslâmî Kur’an’da değil, Sinan’ın Süleymaniye’sinde, Yesari’nin hattında, İtrî’nin Tekbir’inde arıyordu.”

Arayanlar, Yahya Kemal’in yazdıklarında ve konuştuğlarında, onun imanına da inkarına da, Doğululuğuna ve Batıcılığına da bol bol delil bulabilir. 1923 sonrası siyasal konumu ve tavrı için de böyledir bu.

Hiçbir zaman *taraf* olamadı Yahya Kemal. Belki de olamazdı. *Mazi* malzemesini, kültürel ve estetik değerleri, duyarlığı sürekli yazıp çizerken, bir türlü hayata değmeyen bir tasavvur dünyası kurarken, bütün bunları vareden *asıl*’a sahiplenemedi, o *asıl*’ın itilip kılınmasına, aşağılanmasına, tarihten kovulmasına müdahale etmedi, karışmadı, kavgasını veremedi, hatta razı olmadığını bile ızhar etmedi. Hep kenardan geçti. Âkif’in acısına, kalbi ve fizikî sürgününe, Necip Fazıl’ın ve Bediüzzaman’ın kavgasına ortak olamadı. Hatta, dostları tarafından, Âkif’i hiç sevmeyeceği yazıldı ve söylendi.

Acaba 1923 devrimleri hakkında ne düşünüyordu? Ne yanında ne de karşısında bir hesaplaşmaya girebildi.

Edebiyatçı kimliği de onun bu siyasal, düşünür kimliğinden çok farklı bir duruşla çıkmaz ortaya. Şiirini, sanatını, estetik görüşlerini, bütünüyle düşüncesini *mazi* üzerine, hem de sağlam bir yapıyla kurar. “Edebiyatın yüzde doksan beşi mazi üzerinde kurulmuştur.” der. Belli ki bir edebiyat paradigması var. Ama ‘maziye diriltmenin’ de hiçbir esere nasip olmadığını belirtir: *Mazi diriltilemez!* Elbette öyle, diriltilemez. Peki o at kişnemeleri ve kılıç şakırtıları da ne? Evet, mahçup bir türbedar mı yoksa o?

Nerede ve nasıl varolacağını iyi bilir: “Bir devrin edebiyatını, o devrin iktidar muhittinde bulunanlar vücûda getirir.” der. Bunun için de hayatı boyunca seçtiği yer bellidir.

Bütün bunlarla birlikte ondan geriye büyük ve iyi bir şair, değerli, etkili, yol açıcı ve iyi bir *Yahya Kemal Şiiri*, hak edilmiş *Modern Türk Şiirinin Kurucu Ustası* unvanı, bir şiir poetikası, estetik görüşleri, önerisinin olup olmadığı çok tartışmalı olmakla birlikte tarih, kültür, mimarî, müzikî, millet ve vatan... konusunda kendine özgü görüşleri kalmıştır. Bütün bunlar, Yahya Kemal’i bugün de yaşatmaya yetiyor. Bu görüşlerin çoğunun da yol göstericiliği hâlâ devam ediyor.

Türk edebiyatına ve düşüncesine yön veren kişilere birer *Hece Taşı* ve Türk edebiyatının da bilançosu olarak hazırladığımız özel sayılarımızın on yedincisi, *Bozgununda Bir Fetih Düşü: Yahya Kemal Beyatlı* başlığıyla elinizde. Bu sayı, *Hece* dergisinin de on üçüncü yılının ilk ve 145. sayısı. On üçüncü yılımızda da aynı inanç ve sorumluluk duygusuyla özel sayılarımızı, *Hece* dergisinin ve *Heceöykü* dergisinin aylık sayılarını arkadaşlarımızın büyük emekleri ve gayretleriyle hazırlamaya devam edeceğiz.

Bu sayımızdaki görsel malzemeleri Yahya Kemal Enstitüsü’nden aldık, kendilerine teşekkür ederiz. Üç de eksikimiz var: Ramazan Kaplan (*Yahya Kemal’in Medeniyet Tasavvuru*) Şahmurat Arık (*Yahya Kemal’in Düşüncede ve Edebiyatta Öncüleri*) ve Sinan Ceran (*Yahya Kemal’in Siyasal Düşünceleri ve Duruşu*) yazılarını yazamadılar.

Yeni sayılarımızda buluşmak dileğiyle.

HASAN AYCIN

Yakya Kemal mi?
-Ho evet Yakya Kemal...
Bazıyan da bir fatih çizgi..

Sozai Karahoc

çizgi

ERCAN YILDIRIM

TÜRK RUHU VE CUMHURİYET KÜLTÜRÜ ARASINDA SAHİCİLİĞİ YAKALAYAMAYAN ŞAİR: YAHYA KEMAL

Yahya Kemal Türk düşüncesi ve siyasal hayatı içerisinde, “Türk ruhu”na yaptığı vurgular, geliştirdiği hassasiyet ve düşünce yapısıyla Cumhuriyet idaresi için önemli bir kaybı teşkil ederken; yaşayışı ve kişiliğiyle Cumhuriyet kültürünün ürettiği, olmasını istediği birey tiplemesini de tam anlamıyla karşılar gözükmüyor. Yahya Kemal, yazılarında ve şiirlerinde, yaptığı gezintilerde, izlenimlerinde gördüklerini “Türk ruhu”nu yapılandıracak kadar sistematik davranıp, bunun yitirilmemesi için üzerine giderken; aynı zamanda bu ruhun yeni toplum şartları içerisinde kaybolduğunun en belirgin prototipini oluşturur. Bu nedenle yeni devletin Yahya Kemal’in fikirlerine iltifat etmeyerek, Ziya Gökalp’i tercih etmesi bir bakımdan Cumhuriyet yönetiminin İslâm’a karşı yaklaşımını daha bariz hale getirmiştir. Yahya Kemal, zihniyetini ne kadar eski kültürümüz, Müslümanlığın ürettiği yapıyla inşa etmişse bir o kadar da yaşayışını, toplum içindeki konumunu Cumhuriyet anlayışına göre düzenlemiştir. Özel hissiyatında İslâm, kamusal yaşamda seküler; fikriyatında iddialı, yaşamında kariyerist; benliğinde mücahit, varoluşunda uyumlu bir kişiliktir o.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemindeki fikir akımları ve düşünce adamları yoğun bir zihinsel sürecin sonunda yeni kurulan Türkiye’nin şekillenmesi esnasında kendilerini doğal vazifeli gördüler. Beklentiler Cumhuriyet’in yeni bir solukla ve fikri yapıyla yola devam edeceği şeklindeydi. Bunda fikir adamlarının bir endişesi de yoktu zaten. Çünkü İstiklâl Harbi, Millet Meclisi’nin açılması, Cumhuriyet’i kuran paşaların söylemleri geleneksel siyasal yaşamın değil kültürel yapının devam edeceğini gösteren işaretlerle doluydu. Bu bakımdan, Tanzimat’tan itibaren açılan okullarda yetişen fikir adamları dahi İslâmıla yoğrulmuş zihin dünyamızın rafa kaldırılacağını tahayyül etmemişlerdi. İslâm, Cumhuriyet’in kuruluşunda değil belki ama ileriki günlerinde rafa kaldırıldı.

Türkiye’de İslâm’ın konumu üzerinde söz söylenirken birinci olarak, bu devletin İslâm olarak kurulduğunu ikinci olarak ise İslâm’ın “rafa kaldırıldığını” dikkate almak gerekir. Nasıl devlet kurulurken İslâm “rehber” olarak alınmış, İstiklâl Harbi’ni yapan her yaşta kadro “İslâmî esasları kendilerine düstur kılmışlarsa; sonraki aşamalarda devlet bu pozisyondan bir anda çark etmiştir. Türk milletinin toplumsal yapılanmasında devletin gösterdiği fonksiyon, İslâm’ı “emin ellere” teslim etmiş olmanın getirdiği rahatlık, bu toprakların genel eğilimini oluşturur. Türkün “İslâm’ı payidar” kılma emelini varoluşsal saydığını göz önüne alırsak, devleti kurtarma ve kurmanın esnasında İslâm’a sağlam bir dayanak bulma manasına geldiği izlenebilir. Türk milleti İstiklâl Harbi’yle birlikte ilk olarak İslâm’ı yani yaşama gerekçesini, ikinci olarak ise devletini güvence altına almış, vatanını gâvurların elinden kurtarıp kurmuştur.

İslâm’ın Güvenlik Alanı ve İstiklâl Harbi

Milli Mücadele'nin genel yapısı içinde Türk milletinin kültürünü hâlâ tek sayabiliriz. Çünkü milletin zihni ve yaşayışı ikiye bölünmemiş haldedir. Osmanlı modernleşmesindeki zorunluluk, devletin batılılaşmayla kurtarılacak olması, “kerhen” batılı değerleri almayı gerektirdiğinden bu fikri yapıyı belirlememişti. Ancak Cumhuriyet kültürünün öncelikle icat edilmesi, akabinde bu meyanda atılan adımlar, Türk milleti için hâlâ “devletin bir bildiği vardır herhalde”nin sınırlarında gezinmedir bir anlamda. Ancak batılı okullarda değil, Cumhuriyet okullarında okuyup gelişen nesille birlikte Türk milletinin zihni tekil olmaktan çıkıp çoğullaşmıştır. Artık Cumhuriyet’le birlikte Türkler, Türk olmaktan sıyrılarak, kimlikleriyle, hepsi de birbirinden farklı kimlikleriyle tavsif olunmuştur: İslâmcı, Türkçü, milliyetçi, sosyalist, muhafazakâr, tarikat ehli, cemaat müntesibi, sağcı, solcu...

Cumhuriyet kültürü Türkler’i bu şekilde batılı ideolojik kalıplar içinde tanımlamakla, bireylerin kontrol altında kalmasını sağlarken aynı zamanda sarih bir zihni performansın önüne geçememiştir. Çünkü ne kadar solcu da olsa millet, zihninin bir yanını İslâm’a ayırmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışının namaz ve dualarla yapılması bir yana başkanlık kürsüsünün arkasında “Birbirinize danışınız” yazısının Kur’an-ı Kerim’de sıkça tekrar edilen bir ayet olması (Tunçay, 2005, 221) yeni devletin hangi kıstaslarda belirlediğini gösterir. Mustafa Kemal’in Balıkesir’deki konuşması, İstiklâl Harbi boyunca geliştirdiği ve milletin dini ile ilgili sözleri bir yana, Milli Mücadele’nin önemli ayağı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin nizamnamesi İslâmcı bir yapı arzeder. (Tunçay, 2005, 20) 1921 Anayasası’nda İslâm dininin devletin dini olarak kabul edilmesi ve sonrasında yapılan tüm inkılâplar Cumhuriyet’in İslâm olarak var olduğunu gösterir.

Türkiye’de yaşayan insanların düşünüş ve yaşayışlarındaki bu ikilik, Cumhuriyet’in önemli bir ayrıma gitmesiyle gerçekleşmiştir. Türkler İstiklâl Harbi’ni vermekle millet olduklarını kanıtlamışlardı. Bu sayede Anadolu’yu vatanlaştırmışlardı. Millet kavramsal olarak İslâmî olanı karşıladığı için bir bütünlük fikri verir. Cumhuriyet devletin millet tarafından oluşturulduğunu kabul ederken, “millet kavramına kazandırılan yeni içerik sonucu devlet ile dini ayırmak da, Kemalistler için mümkün olabilmekteydi.” (Köker, 1995, 162) Her ne kadar Lozan’da azınlıklar gayrimüslim olarak tanımlanır (Özel, 2008, 415); devletin, Müslimler tarafından idare edileceği kararlaştırılırsa da, Cumhuriyet idaresi millet içindeki “dinsel” temeli kaldırarak, dinin devlet güdümünde olduğunu belirlemiş; milleti de batılı ideolojiler karşısında savunmasız bırakmıştır. Bu tarihten itibaren “biz” demek Müslüman millet için kullanılamaz hale gelmiştir. Türk milleti içeriği boşaltılmış bir İslâm, dünyevî bir *nationa* indirgenmiştir. “Cumhuriyet Laikliği hiçbir zaman ‘resmen ve alenen’ dinin özüne karşı çıkmamış” (Tunçay, 2005, 216) modernist islâmcıların da sürekli tekrarladıkları hurafe ve bidatlara yönelik eylemlerde bulunmuşlardır. Cumhuriyet artık “eski rejime karşı, dinsel bağnazlık yandaşı ve teokratik olan uğursuz geçmişe karşı tepki sonucu olarak laiktir.” (Tekinalp, 1998, 281) Türkiye’de ulusçuluğun, milliyetçiliğin, yeni millet tanımının Türkler’in zihinlerini ikili hale getirmesi her zaman inkılâpların “aslında müslümanlığı engellemediği” teziyle savuşturulmuştur. (Heyd, 2002, 124) Cumhuriyet’in kurduğu kültürel yapı toparlayıcı değil zihinleri parçalayıcı ve

dağıtıcı olduğundan, siyasallığın dışında kültürel, düşünsel ve toplumsal bakımdan da ortak ve sarih bir tavır geliştirilememiştir. Cumhuriyet fikriyatının önemli referanslarından Ziya Gökalp'in Kürtçe konuşmasına ve bu dil üzerinde araştırmalar yapmasına rağmen (Heyd, 2002, 6) "Kemalizm – Türk ulusu"nun temellerini atması Cumhuriyet'in ürettiği kültürü, düşünce adamlarının yapısını ve Türk milletinde meydana gelen kargaşayı göstermesi bakımından anlamlıdır.

Ziya Gökalp'de görülen bu çift kültürlülük, zihinsel parçalanma, Cumhuriyet tarihinin önemli isimlerinde de hayli yaygındır. Sağlam bir siyasal ve toplumsal binaya sahip olamadığımızın alt yapısı önceleri "doğu – batı" sorunsalı denen kararsızlıktan neşet etmişti. Yalnızca İstiklâl Harbi'ni veren millet değil düşünce adamları, okumuş yazmışlar da "ontolojik uyumsuzluğun sürekliliği"ni yaşamaktadır. Zihnin bir kenarındaki İslâm, gündelik yaşamdaki seküler ve dünya sisteminin temel gerekliliklerini eksiksiz yerine getirme, Cumhuriyet kültürünün en bariz yönünü oluşturur.

Cumhuriyet'in Yarım Bıraktığı

Ontolojik uyumsuzluktaki süreklilik okumuş yazmışlarımızda ayrılmaz bir parça halini almıştır. Çoğunluğu Osmanlı usulü eğitim görmüş kimseler, Cumhuriyet idaresinde görev alma uğruna, sıkıntıya katlanmama adına "inanmadığı" bir dünyanın gereklerini yerine getirmişlerdir. Temelinde İslâmî bir şiarı olan hususlar farklı söyleyişlerle sunma, rasyonelleştirme bunların görünen birtakım yönlerindedir. Bürokrasi ve siyasette, "başkaları geleceğine", "daha kötüsü olacağına", "durumu bu şekilde kurtarma" adına sistemin gerekleri yerine getirilmiştir. Özel hayatında dindar, ancak kamusal alanda laik ve seküler bir yaşayış içinde olan okumuş yazmışlar, sistemi idame ettirmek yerine sadece işleri yürütmek gerekçesini öne sürmüşlerdir. Sistemin bürokratik işleyişi içinde bulunmak aslında kâfi gelmiştir. Neye karşılık? İşlerin daha da kötüye gitmemesi, elden geldiğince ehliyetli kimselere yardımcı olmak adına. Cumhuriyet okumuş yazmışları İslâmî konular gündeme geldiğinde işi mantığa büründürme hususunda gayet ehil işlere imza atmışlardır; iki dünyanın hem içinde hem dışında olmak avantajını kullanarak.

Cumhuriyet'in ürettiği kültür her şeyi "yarım" bırakmıştır. İslâm'ın dünyasına özel alandan bakanlar, kamusal işi bittiğinde de seküler yaşamın ne kadar fitrata mugayir olduğunun altını çizmişlerdir. Acaba bu tamamen halisane niyetlerle mi bezelidir? Bunda Cumhuriyet projesi içinde olmanın getirdiği meşrulaştırıcı damarın ve misyonun etkisi büyüktür. Okumuş yazmışlar yaşantılarıyla birlikte esas vurgunun, düşünmekten ziyade eyleme olmasını sağlamışlardır. Bir başka dünyanın, İslâmî geçmişin özlemine yaparken, metafizik kaygılarla hareket etmiştir. Bu kaygılar toplumun İslâm'dan kopması değil, İslâmî yaşayış biçiminin de gözlerden ırak tutulmasına yardımcı olmuştur. Her ne kadar gündelik yaşamının kendine has köşesinde İslâmî ritüelleri gerçekleştirse, ruhsal ve bedensel bir haz içine girmişse bile Cumhuriyet kültürünün "reel alanı" elinde tutması nedeniyle ideal olanı hep kendine bağlı kılmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet kültürü içerisinde, bireylerin sağlam bir karakter barındırdıklarını söylemek son derece yanlış olur.

İki dünyayı aynı anda teneffüs etmek, insanı sahici kılmadığı gibi sahii bir alanı her daim örtmüştür.

Cumhuriyet kültürünün tutamak noktası bireyin yarım kalmasında ve ontolojik

olarak uyumsuzluğu kökleştirmesinde yatar. Düşünce dünyamızdaki köksüzlük bunun en bariz işaretidir. Ancak köksüzlük kadar eylem alanının sınırlandırılması, düşünce yapımızın ne kadar güvenilir olmadığını gösterir. Çünkü Cumhuriyet okumuş yazmış hangi hareketine itibar edileceği hususunda güvenilir bir portre sergiler. Bu portrelerden birisi Hilmi Yavuz'un babası Yahya Hikmet Yavuz'dur. Yavuz, kaymakamdır ve doğal olarak CHP yöneticisidir. O, Cumhuriyet kültürüyle geleneksel yaşam biçimini birleştirmiş birisidir: “Meselâ babamın silindir şapkası vardı. (...) yaylı bir şeydir, basılır, yassılaştır, içeriden bastırınca şapka olur. Sonra bastırılır ve sandığa kaldırılır. Frakı vardı tabii, kuyruklu frak. Böyle fotoğrafları var babamın; Cumhuriyet Halk Fırkası kürsüsünden konuşuyor. O zaman tek parti dönemi ve valiler ile kaymakamlar aynı zamanda partinin de temsilcileri. Yakasında sigara paketi büyüklüğünde, kırmızı zemin üzerine altı oklu CHP bayrağı, kürsüden söylev veriyor. Atatürk'ün de vardır böyle fotoğrafları. *Ama babam eve gelir, frakını ve silindir şapkasını çıkarır, entarisini giyer, köşede bağdaş kurar ve Kuran okurdu mesela.* Tamamen ayırmıştı yani ikisini, çok tuhaf bir şey.” (Yavuz, 2006, 12, vurgu E.Y.)

Cumhuriyet'in ürettiği kültürel yapı, yalnız idarecileri değil, toplumun hemen her kesimini benzer nitelikte tuhaf bir havada bırakmıştır. Çünkü gözlerden uzak olmadığı müddetçe her türlü kamusal alan bireylerin hareketlerini düzenlemesi şartına bağlıdır. Okumuş yazmışlar, düşünce adamları da düşünceleriyle eylemleri arasında bir uyum teşekkül ettirmek zorundadır. Yaşayış mutlaka yerleşik kültüre göre olacağından düşünce buna göre belirlenmek zorundadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın – biraz yanlı ve duygusal da olsa – Peyami Safa ile ilgili kanaatleri paylaşılmayacak gibi değildir: “Peyami huysuz, karışık, küçük hesapları, en kötü insanlarla beraberliğe hazır ve menfi adamdı... Bu menfi kelimesini muasır her şeye kapalı olmak mânasında alıyorum. Egotisme'i, hiçbir akîdenin kendisinde kökleşmesine mani idi. Evvelâ komünizmi (Nazım'la) tecrübe etti. Sonra nasyonalist, sonra muhafazakâr, Halk partisi ve Demokrat oldu. Hiç kimseyi çekemezdi.” (Enginün, Kerman, 2007, 306)

Üstelik bu yalnızca Peyami Safa ve diğer muhafazakâr düşünce adamlarının hususiyetlerini göstermez. Bilhassa İstiklâl Harbi sonrasında devlet kurulum aşamalarını yaşamış ve Tek Parti idaresinin içinde bulunan okumuş yazmışlar, kişilik yapılarında olduğu gibi düşüncelerinde de açık ve emin bir yol tutturamamışlardır. Tanpınar'ın gözlemleriyle yine bunu örneklendirebiliriz: “Peyami, Çallı, ...Muhtar, Necip, Fikret Adil, Mustafa Şekip Tunç, Eşref Şefik, bunlar bir devrin bohemiydiler. Bu bohemde üslup Peyami ile Çallı'dan gelirdi. Namık İsmail aile çocuğu sıfatıyla bu boheme iştirak ederdi, Elif Naci üç kat rate, sıfatıyla... (...) Çallı, Namık'ın cenazesinden dönüşte sabaha karşı bir barda ‘Güzel, sportmen Namık öldü. Ama sarhoş Çallı yine yaşıyor.’ demişti.” (Enginün, Kerman, 2007, 307)

Tanpınar'ın romanlarındaki başarısı onun Cumhuriyet kültürünü tam olarak özümsemiş olmasıyla ilgilidir. Evlenmeyen, İslâm'ın yalnız ritüellerine değer veren, bütün kadınlara cinsel obje olarak bakan Tanpınar'ın doğu – batı sorununu, kişilik çatışmasını iyi anlatmasını, mezkur sıkıntıları kendi hayatında görmesine bağlayabiliriz. Çünkü Tanpınar, Cumhuriyet kültürünün “yarım” bıraktığı bireylerden biridir: “Ben hiçbir hatamı tasbih edecek yaşta değilim artık. Hayatımda her şey yarım ve parça parça. Ne kadar çok

tekrar ve tek başına enteresan şeyler var bu romanda. Ne yalnızlık, ne kalabalık bana fazla bir şey getirmiyor. Ben insanlara ölmüş gibiyim.” (Enginün, Kerman, 2007, 117)

Ontolojik Uyumsuzluk mu, Bilinçli Tercih mi?

Türkler’in ontolojik uyumsuzlukları, Cumhuriyet kültürünün ürettiği “yarım”lık, hemen her alanda kendini belirginleştirir. Tanpınar CHP’nin eksiklerini sayarken, önemli bir eleştiri de getirir: “Halk Partisi her işi yarım gördü ve lüzumsuz elzem zannetti. (...) Din meselesi ihmal edilmeyecekti. Kanalize edilecekti. Biz halkımızı kendi elimizle cahil kuvvete teslim ettik. Dini bir cenaze gömme meselesi yaptık. Türkiye müslümandır; bu hakikati unuttuk. Laikliğimizi ilân ettik; fakat laik olamadık. Gizli ate’lik yaptık ve en sersem, yani her şeyi tesadüfe bırakarak. Bu suretle münevver köksüz kaldı.” (Enginün, Kerman, 2007, 326) Cumhuriyet’in inşa ettiği temel, yalnız kültürel alanda değil siyasi alanda da zuhur etmiş, birey ne batıdaki gibi bir ideolojinin ne de yerli bir düşüncenin yardımını yanında hissetmiştir. Türkiye’nin Müslümanlığını göz ardı eden devlet idarecileri, modern devlet yöntemini yanlış ve eksik devşirdikleri için, yukarıdan aşağıya inşa faaliyetiyle İslâm’dan ayrı bir yapıyı tesis edebileceklerini zannetti. Laiklik bu toprakların kabul edemeyeceği bir anlayışı içerdiği gibi Batılı anlamından da değişik yorumlanmıştı. Cumhuriyetçi seçkinlerin bir ideoloji yaratma çabası yalnızca yüzeyde kalmıştı ve tüm sınıflar tarafından benimsenmiş değildi. “Cumhuriyet gerçek temeller üzerinde kurulmamış, yukarıdan aşağıya inşa edilmişti.” (Kadioğlu, 1999, 48)

İslâm’ın İstiklâl Harbi sonunda bu toprakların vatan yapılarak muhafaza edilmesi, Türkler’in ontolojik güvenliğini sağlamıştı. Lozan sonrasındaki inkılâplarla birlikte İslâm’ın önce devletten sonra da toplumsal yaşamdan çekilmesi, beklentilerin aksine toplum katmanında etkili bir karşı duruşa neden olmadı. İstiklâl Harbi’ni yapanların elbette bir bildiği vardı. Ancak okumuş yazmışların tavrı yalnızca olanı sükûnetle karşılama ve daha büyük belaları defetmenin ötesinde, kendi güvenliklerini kendilerinin oluşturmasına neden olmuştu. Bu bakımdan Cumhuriyet’in kuruluşu aynı zamanda Türkler’in varoluşsal güvenlik alanlarını dünyevi alanda kurduklarının da göstergesini oluşturur. Din adamları cenahı bile devlete olan itimatlarıyla hareket ederken aynı zamanda kariyer ve buldukları mevki koruma adına da olan biten karşısında “mütevekkil” kalmışlardır. Bu, din adamları ve okumuş yazmışların ahlâki yapılarını da ele verir. Çünkü o dönemin önemli tanığı Mustafa Sabri Efendi, sorunun hiç de İslâmî bir kaygıyla ele alınamayacak kadar “basit” olduğunu gösterir bize: “Beni üzen diğer bir şey de; âlim ve aydınların, yönetimin zulüm ve idamından korktukları için değil de, sırf kamuoyundaki genel yaygın kanaate ters düşmemek için, hakikati anlatamamaları, bilakis gizlemeleridir.” (Mustafa Sabri, 1998, 81)

Biz de düşünce, siyasi kültürden, devletin fikri yapısından ve uygulamalarından, bürokratik vesayetten kurtulamadığı gibi, okumuş yazmışlar bundan bağımsız bir alan açma konusunda hiç de istekli olmamışlardır. Bu sonuç, Mustafa Sabri Efendi’nin bahsini ettiği gibi zoraki tedbirlerden korktuklarından kaynaklı değil, varoluşlarını başka bir dayanak noktasında odaklayamadıklarından ileri gelir. Devletin yüz yıllardır İslâmîlikle birlikte anılması (devletin sahih referanslar kullanması), üretilecek